

प्राथमिक स्तरावरील इयत्ता पहिली ते पाचवीच्या विद्यार्थ्यांना मराठी विषयातील मूलभूत कौशल्य
शिकवताना अडचणींचा शोध आणि उपाय योजना

संशोधकाचे नाव

श्रीम. वैशाली अरुण काळे

मातोश्री आसराबाई दराडे महिला शिक्षणशास्त्र
महाविद्यालय

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ
अभ्यासकेंद्र येवला 54499

मार्गदर्शकाचे नाव

प्रा. ज्योती मोरे

मातोश्री आसराबाई दराडे महिला शिक्षणशास्त्र
महाविद्यालय

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ
अभ्यासकेंद्र येवला 54499

सारांश :-

मराठी मूलभूत कौशल्यांमध्ये श्रवण, भाषण, वाचन, लेखन शिकवताना अनेक अडचणी येतात, जसे की विद्यार्थ्यांची भिन्न शिकवण्याची क्षमता भाषा आणि सांस्कृतिक पार्श्वभूमी तसेच शिक्षकांचे उपयोगिता आणि योग्य संसाधने. या अडचणी दूर करण्यासाठी शिक्षक विविध उपाय योजना वापरू शकतात. जस की विद्यार्थ्यांच्या गरजा आणि क्षमता लक्षात घेऊन शिकवण्याची पद्धत निवडणे, विविध प्रकारचे शैक्षणिक साहित्य वापरणे, आणि पालकांशी समन्वय साधणे. तसेच विद्यार्थ्यांमध्ये आत्मविश्वास निर्माण करून त्यांना कौशल्य शिकवण्यासाठी प्रवृत्त करणे. जेणेकरून दीर्घकाळ त्यांच्या लक्षात राहील.

प्रत्येक विद्यार्थ्यांची शिकण्याची क्षमता वेगळी असते काही विद्यार्थी लवकर शिकतात ते विद्यार्थ्यांना वेगवेगळ्या स्तरावर भाषा कौशल्य अवगत असताना काही शिक्षक शिकवण्याचे अनुभव नसतात ज्यामुळे त्यांना विद्यार्थ्यांना योग्य मार्गदर्शन करणे कठीण जाते विद्यार्थ्यांना मराठी भाषेतील विविध माहिती तंत्रज्ञान वापरता येत नाही ज्यामुळे त्यांना शिकायला मदत मिळत नाही.

या उपायोजनांचा अवलंब करून विद्यार्थ्यांच्या मराठी मूलभूत कौशल्य शिकण्यास मदत करता येते आणि त्यांना मराठी भाषेबद्दल अधिक आत्मविश्वास आणि प्रेम वाटू शकते.

Global Online Electronic International Interdisciplinary Research Journal's licensed Based on a work at <http://www.goeiirj.com>

महत्त्वाचे शब्द :- वाचन, लेखन, श्रवण, बोलणे, उच्चारत्मक शब्द, इयत्ता दुसरी, उपक्रम

संशोधन लेखाचा मुख्य भाग:-

विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास होण्यासाठी विद्यार्थ्यांना योग्य पद्धतीने उपक्रम राबवणे महत्त्वपूर्ण ठरते. विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास करण्यासाठी सरकारकडूनही विविध उपक्रम राबवले जातात. त्यांना विविध शैक्षणिक साहित्यांच्या आधाराने मूलभूत कौशल्य शिकवले जातात.

आताच्या युगात विद्यार्थ्यांना मूलभूत कौशल्य तरी चांगल्या प्रकारे येणे महत्त्वाचे ठरते यामध्ये विद्यार्थी हाच केंद्रबिंदू असतो त्यामुळे त्यांना सर्वांगीण विकास करणे महत्त्वपूर्ण ठरते.

सोशल विषयाची पार्श्वभूमी:-

मराठी कौशल्यबाबत पार्श्वभूमी स्पष्ट करताना आपल्याला “कौशल्य म्हणजे काय, त्याचे प्रकार, महत्व आणि त्यांचा वापर वेगवेगळ्या क्षेत्रात कसा होतो याचा संक्षिप्त आढावा द्यावा लागतो खाली त्याची एक साधी व स्पष्ट पार्श्वभूमी दिली आहे .

1. कौशल्य म्हणजे एखादे कार्य प्रभावीपणे आणि परिणामकारकरीत्या पार पाडण्यासाठी क्षमता. ही क्षमता जन्मजात असू शकते किंवा शिक्षण, प्रशिक्षण व अनुभवाचे विकासात होऊ शकते. कौशल्य दोन प्रकारात विभागले जातात.

1) **मूलभूत कौशल्य:-**

या कौशल्याचा संबंध व्यक्तिमत, संवाद, सहकार्य, नेतृत्व, वेळ व्यवस्थापन आणि टीम मध्ये काम करण्याच्या क्षमतेशी असतो.

उदाहरण - संवाद कौशल्य, ऐकण्याची कला, आत्मविश्वास

2) **तांत्रिक कौशल्य:-**

विशिष्ट शिक्षण किंवा प्रशिक्षणातून मिळणारी कौशल्य ही प्रमाणपत्रे, पदव्या किंवा कामाच्या अनुभवातून मिळतात.

उदा. संगणक कौशल्य, लेखाप्रणाली, यंत्रसामग्री चालविणे, कोडींग इत्यादी.

आजच्या स्पर्धात्मक युगात केवळ शैक्षणिक पात्रता पुरेशी नाही, व्यवसायिक आणि सामाजिक जीवनात यशस्वी होण्यासाठी कौशल्याचे महत्त्व खूप मोठे आहे. शालेय महाविद्यालयीन आणि रोजगार देणाऱ्या संस्थांनी कौशल्य विकासावर भर द्यायला हवा.

2) **कौशल्य विकास उपक्रम :-**

1) भारत सरकार आणि महाराष्ट्र शासन कौशल्य विकास साठी विविध योजना व प्रशिक्षण कार्यक्रम राबवत आहेत . जसे की 1)प्रधानमंत्री कौशल विकास योजना.

2) महाराष्ट्र राज्य कौशल विकास संस्था जर तुम्ही एखाद्या विशिष्ट क्षेत्रासाठी म्हणजेच जसे की शिक्षण औद्योगिक सेवा क्षेत्र इत्यादी कौशल्य पार्श्वभूमी हवी असेल तर तेही सांगू शकतात मी त्यानुसार विस्तार करू शकतो.

प्राथमिक स्तरावर मराठी कौशल्य वाचन, लेखन, श्रवण, इत्यादी विकसित करताना येणाऱ्या समस्या खालील प्रमाणे असू शकतात.

1) **प्राथमिक स्तरावर :-**

1) भाषिक पार्श्वभूमीची अडचण अनेक विद्यार्थ्यांचे घरचे माध्यम मराठी नसल्यामुळे मराठी भाषेचा सराव नसतो त्यामुळे क्षेत्रात अडथळा निर्माण होतो.

2) शिक्षण पद्धतीच्या कमतरतेमुळे पाठे पाठांतर आणि पाठ्यपुस्तकांपुरते शिक्षण दिले जाते भाषा कौशल्यांच्या सर्जनशील बाजूवर मुक्त लेखन, संवाद कौशल्य यावर भर कमी असतो.

- 3) शिक्षकांचे प्रशिक्षणामध्ये आणि प्रशिक्षकांना भाषा शिक्षणाच्या आधुनिक पद्धतीचे प्रशिक्षण मिळालेले नसते. त्यामुळे ते पारंपारिक पद्धती वापरतात जी सर्व विद्यार्थ्यांना उपयुक्त ठरत नाही
- 4) शाळांमध्ये मराठी शिकण्यासाठी आवश्यक असणाऱ्या साधनांची कमतरता असणे चित्रमय पुस्तक, ऑडिओ व्हिडिओ साधने इत्यादी साधनांचे उपलब्धता नसते.
- 5) ग्रामीण भागात शाळा आणि शिक्षक अपुरी असतात इतर शहरी भागात इंग्रजी माध्यमांच्या अतिरेक मराठी कडे दुर्लक्ष करतात.
- 6) काही पालकांना मराठी शिक्षणाचे महत्त्व समजत नाही किंवा त्यांना स्वतः मराठी येत नसल्यामुळे ते मुलांना मदत करू शकत नाहीत.
- 7) अल्प लक्ष केंद्रित करण्याच्या प्रवृत्तीमुळे लहान वयातील मुलांचे लक्ष इतर गोष्टींकडे सहज मिळते त्यामुळे भाषेच्या सरावासाठी लागणारे सातत्य कमी होणे यावर उपाय सुचवले जाऊ शकतात ते म्हणजेच कथा वाचनाचा कार्यक्रम, संवादभिमुख शिक्षण, पालकांना मार्गदर्शन आणि शिक्षकांसाठी मार्गदर्शन करणे

1) मराठी भाषेची चार मूलभूत कौशल्ये :-

- 1) ऐकणे :- समोरचा काय सांगतोय ते समजून घेणे हे कौशल्य इतर सर्व भाषिक कौशल्यांचे आधार आहे.
- 2) बोलणे:- विचार स्पष्टपणे आणि योग्य शब्दात मांडण्याची क्षमता प्राप्त होणे
- 3) वाचन:- शब्द ओळखणे त्यांचा अर्थ समजून घेणे व मजकुराशी संवाद साधणे.
- 4) लेखन:- स्वतःच्या विचारांची मांडणी लेखी स्वरूपात करण्याची कला अवगत होणे.
- 2) भाषिक कौशल्य विकास यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या पद्धती:-

कृती आधारित शिक्षणामध्ये चित्रकला, पोवाडे, गाणी, समूह चर्चा, संवाद सादरीकरण इत्यादी गोष्टी लक्षात घेणे आवश्यक ठरते. डिजिटल शिक्षणाच्या माध्यमातून मराठी शिकण्याचे नवे मार्ग शोधले गेले आहेत असे म्हणतात जसे की म्हणता येईल.. 1. मराठी ई- पुस्तक 2. शैक्षणिक मोबाईल ॲप्स 3. ऑडिओ व्हिडिओ शैक्षणिक साधने.

मराठी कौशल्यांचा ऐतिहासिक आढावा :-

मराठी ही भारतातील एक समृद्ध आणि प्राचीन माझ्या असून तिचा इतिहास हजार वर्षांपासूनचा आहे. मराठी भाषेतील कौशल्यांचा विकास इतिहासाच्या विविध टप्प्यांमध्ये घडत गेलेला आहे खालील त्याचा ऐतिहासिक आढावा दिलेला आहे.

1. **प्राचीन काळ (इ.स.१००० पूर्वी) :-** मराठी सौ उगम संस्कृत व प्राकृत भाषेतूनच झाला आहे. अपवश भाषेच्या स्वरूपातून मराठीचा आरंभ झाला आहे. या काळात मौखिक परंपरेतून भाषा शिकवली जात होती. लेखन प्रक्रिया फारशी शिकवली जात नव्हती.
2. **मध्यकालीन काळ (इ.स.१०००-१८००) :-** ज्ञानेश्वर माऊलींनी “ज्ञानेश्वर” या ग्रंथाच्या माध्यमातून मराठीतील सुलभ लेखन शैलीला सुरुवात केली. संत तुकाराम, नामदेव, एकनाथ, रामदास यांच्या अभंग व ओवी शैलीतून बोली भाषेतील प्रभावी कौशल्य बळकट झाले.

3. पेशवाई व ब्रिटिश कालखंड (इ.स.१८००-१९४७):- पेशवाईतून मराठीचा वापर प्रशासकीय कामकाजात झाला. ब्रिटिश काळात शालेय शिक्षणात मराठीचा समावेश झाला. भा.रा.तांबे, विष्णुशास्त्री चिपळूणकर, लोकहितवादी यासारख्या लेखकांनी गद्य लेखनाचा पाया घातला.
4. स्वातंत्र्योत्तर काळ (१९४७ नंतर):- शिक्षण व्यवस्थेमध्ये मराठी विषय अनिवार्य करण्यात आला. मराठी साहित्य संमेलने, पुस्तके, रेडिओ, आणि नाट्यकला यामधून भाषेची अभिव्यक्ती विकसित झाली. शालेय अभ्यासक्रमात वाचन, लेखन, बोलले, ऐकणे यावर जास्त भर दिला जातो.
5. आधुनिक काळ :- डिजिटल माध्यमातून मराठी शिकविण्याचे नवीन तंत्र विकसित होऊ लागले. मोबाईल ॲप्स, ऑनलाइन अभ्यासक्रम, पॉडकास्ट यामधून संवाद कौशल्य विकास होऊ लागले. शैक्षणिक धोरणामध्ये कौशल्य आधारित शिक्षणाला अधिक महत्त्व दिले जात आहे. मातृभाषेतील कौशल्य विकास राष्ट्रीय शिक्षण धोरण अंतर्गत प्रोत्साहित केले जात आहे.

अशाप्रकारे शिक्षण प्रवाहाच्या बदलत्या काळानुसार मुलांना त्यांच्या मनावर मराठी भाषा विषय कौशल्य राबविण्यासाठी विविध मुद्द्यांचा समावेश करून घेण्यात आला आहे.

मराठी ही महाराष्ट्र राज्याची मातृभाषा संतीच्या शिक्षणाचे व कौशल्य विकासके स्थान शालेय शिक्षणात अत्यंत महत्त्वाचे आहे. मात्र अजून एक काळात बदललेल्या सामाजिक, तांत्रिक आणि शैक्षणिक परिस्थितीमुळे मराठी कौशल्याच्या सदस्य काही बदल झालेला जाणवतात.

निष्कर्ष:-

मराठी मूलभूत कौशल्य शिकवणी एक सोपी प्रक्रिया नाही परंतु योग्य उपाययोजना आणि शिक्षकांचे समर्पण असल्यास, विद्यार्थी नक्कीच मराठी भाषेत चांगले होऊ शकतात शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांच्या गरजा आणि अडचण लक्षात घेऊन त्यांना योग्य मार्गदर्शन आणि मदत दिली तर ते त्यांच्या भाषा कौशल्यांमध्ये सुधारणा करू शकतात.

संदर्भसूची :-

1. भिकारी. वि. रा (१९८९)-शैक्षणिक संशोधन पद्धती (प्रथम आवृत्ती): पुणे; संकेत प्रकाशन
2. मुळे. रा. व वि (१९८७) शैक्षणिक संशोधनाची मूलतत्वे नागपूर; महाराष्ट्र विद्यापीठ निर्मिती मंडळ
3. पाटील. वा. भा (१९९९)-सोशल पद्धती; नागपूर श्री गणेश प्रकाशन
4. भांडारकर.के.म.(२००५) सुलभ शैक्षणिक संख्याशास्त्र, पुणे नूतन प्रकाशन
5. दांडेकर.वा.ना. शैक्षणिक मूल्यमापन व संख्याशास्त्र पुणे विद्या प्रकाशन.